

DOKTORI DISSZERTÁCIÓ TÉZISEI

Rajkai Zsombor Tibor

A Timurida Birodalom és a Ming-kori Kína: elméletek és megközelítések a két birodalom kapcsolatának kérdésében

I. Témaválasztás és célkitűzések

Annak ellenére, hogy a Timurida-dinasztia és a Ming-kori Kína nem voltak szomszédos birodalmak, a modern tudomány már a tizennyolcadik század végétől érdeklődést mutatott kapcsolatuk kutatása iránt. Az, hogy miért lehet érdekes két egymástól ily távolfekvő és kulturálisan ennyire eltérő világ kutatása, legalább három okra vezethető vissza.

Először is: mindkét dinasztia egy időben, a tizennegyedik század utolsó harmadában jött létre – az egykori Dzsingiszida Birodalom romjain, s ennél fogva azonnal hasonló problémával találták szemben magukat: legalizálni hatalmukat a Dzsingiszida-dinasztiával való viszonyukban: mind mellette, mind pedig vele szemben – jóllehet eltérő módokon. Másodszor: a két dinasztia történelmi sorsának alakulása megdöbbentő hasonlóságokat mutat (mind virágzásuk, mind pedig hanyatlásuk időpontját illetően), amely során *egy* időben, a tizenötödik század első felében váltak meghatározó államokká Ázsia két részén: Közép-, illetve Kelet-Ázsiában. Harmadszor: ami egyben a legfontosabb ok lehet, a távolság ellenére a két birodalom nem volt elszigetelve egymástól, hanem élénk kapcsolatokat tartott fenn – részben diplomáciai küldöttségek által, részben pedig helyi kereskedelem formájában a kínaiak által kijelölt piacokon. Ezen három oknál fogva az aktív, ugyanakkor erőtlén Kína-politikát folytató Timurida-dinasztia, illetve a gyakran változó, mégis határozott külpolitikát gyakorló Kína kapcsolata igen érdekes kutatási területet kínál Közép- és Kelet-Ázsia történéseinek, ugyanis ez a korszak egészen egyedülálló időszakot képvisel Kína és Közép-Ázsia történetében.

A témához kapcsolódó források főként tizennegyedik és tizenötödik századi perzsa és kínai szövegekre korlátozódnak, amelyek között a kínai források jelentős túlsúlyban vannak. A téma jeles kutatói, mint például Joseph Fletcher, Morris Rossabi, Ralph Kauz és Zhang Wende, különböző mértékben használták fel e forrásokat. Ezek közül a legfrissebb monográfiát Ralph Kauz készítette, aki szerint, s szavaival egyetérthetünk, a Timurida-Kína-kutatás több lehetőséget kínál a sinológiának, mint az iranisztikának vagy turkológiának – egyszerűen a kínai források túlsúlya miatt.

Disszertációm témája azonban nem az elsődleges forrásokra irányul (bár azok alapos ismeretén alapul), mint ahogyan esetleg sokan várnák ezt, hanem a másodlagos szakirodalomra. Ennek oka természetesen nem a források

mellőzésében rejlik, hanem abban a tényben, hogy a témára vonatkozó nemzetközi kutatás nem igazán haladt összehangoltan. Ez a tény akkor válik világossá, ha valaki végigolvassa a témához kapcsolódó tanulmányokat mind a nyugati, mind pedig a kínai és japán szakirodalomban. Véleményem szerint ez a tény egy többé-kevésbé koordinálatlan nemzetközi kutatáshoz vezetett. Itt azonban rögtön meg is kell állni, mert az, hogy *koordinálatlan*, igen túlzónak és félrevezetőnek tűnhet, mintha arra utalnék, hogy a nemzetközi kutatásban nem történtek volna hivatkozások az egyes publikációkban. Egy ilyen állítás azonban nem állná meg a helyét. Például Ralph Kauz, akinek a munkája a legfrissebb és ez idáig a legrendszeresettebb feldolgozása a témának, bőségesen merít a nemzetközi kutatások eredményeiből. Kauz munkájában elsősorban a diplomáciai kapcsolatok időbeni alakulását mutatja be, miközben hozzárendeli az egyes nyugati és kínai tanulmányokat az éppen tárgyalt követjárás időpontjához. Ezzel Kauz egyúttal egy jól felépített elrendezését is megadja a nemzetközi szakirodalomnak.

Véleményem szerint azonban ez nem az egyetlen lehetséges elrendezése a szakirodalomnak. Az előbb említett *koordinálatlanság* a nemzetközi kutatásban arra vonatkozik, hogy nem született még olyan munka, amely egymagában összefoglalná és elemezné a témában eddig megjelent tanulmányokat mind tematikailag, mind pedig a bennük esetleg felmerülő elméletek és megközelítések terén. Egy ilyen munka hiánya jelentősen akadályozza a további előrelépéseket a téma kutatásában, megszületését viszont eddig hátráltathatta az a tény, hogy a nyugati nyelvek mellett szükség van a kínai és japán nyelv ismeretére is, minthogy a nyugati szakirodalom mellett a kínai és japán tanulmányok jelentik a másik két jelentős szakirodalmat a témában. Annak a szerencsés körülménynek köszönhetően, hogy az Eötvös Loránd Tudományegyetemen sinológiát és turkológiát tanulhattam, valamint hogy, Japánban, a Kiotó Egyetemen folytatott szociológiai tanulmányaim során elsajátíthattam a japán nyelvet is, határoztam úgy, hogy disszertációmban pótolom ezt a hiányt.

Ennek tükrében disszertációm a következő három célt foglalja magában:

1. Részletesen bemutatni a témához kapcsolódó tanulmányokat mind a nyugati, mind pedig a kínai és japán szakirodalomban, illetve felvázolni a nemzetközi kutatás fejlődését a tizennyolcadik század végétől napjainkig.
2. Elemezni az egyes tanulmányokat mind tematikailag, mind pedig a bennük felmerülő esetleges elméletek és megközelítések szempontjából, külön hangsúlyt fektetve elmélet-építésük szintjének vizsgálatára.
3. Rávilágítani a fő problémákra a nemzetközi kutatás terén, s ez alapján felvázolni új lehetséges kutatási irányvonalakat.

II. Módszerek

A három nagy szakirodalmat (nyugati, kínai, japán) külön fejezetekben tárgyalva mutatom be. Ez a fajta elrendezés azonban nem csupán egy egyszerű földrajzi szempontú felosztást jelent. Sokkal inkább arról van szó, mint azt már korábban említettem, hogy a nyugati, kínai és japán kutatás nem haladt kellően összehangolva – az egyes régiókon belüli okok következtében. Ennek tényét azonban nem lehetne megfelelően prezentálni akkor, ha az egyes tudományos munkákat elsősorban tematikai és elméleti szempontból rendezve tárgyalnám, s nem elkülönítve a három nagy szakirodalom szerinti fejezetek alapján. A fejezetekben viszont tematikai szempontból elrendezve, azon belül pedig időrendi sorrendet követve tárgyalom az egyes tudományos munkákat az elméletek és megközelítések szempontjából.

Az egyes tudományos munkákat a következő szempontok szerint vizsgáltam meg és hasonlítottam össze:

1. Meddig jutott el az elmélet-építésben?
2. Milyen aspektusból vizsgálja a Timurida Birodalom és a Ming-kori Kína kapcsolatát?
3. Milyen állítást fogalmaz meg a két birodalom kapcsolatáról?

Az előzőekben ismertetett elrendezéssel és vizsgálati módszerrel egyszerre két célt tudtam elérni: egyfelől bemutathattam és felvázolhattam az egyes régiókban a Timurida-Kína-kutatás fejlődését, másfelől elemezhettem az egyes tudományos munkákat tartalmi (elméletek és megközelítések) szempontjából.

III. Eredmények

1. A nemzetközi kutatás alakulása a tizenharmadik század végétől napjainkig a nyugati, japán és kínai szakirodalomban

A timurida-kínai kapcsolatok kutatása William Chambers fordításaival (perzsáról angolra) kezdődött a tizenharmadik század végén, azonban sajnos anélkül, hogy Chambers megkísérelte volna jellemezni a két dinasztia kapcsolatának jellemvonásait. Fordítások készítése - kommentárokkal vagy azok nélkül - jellemezte elsősorban a nyugati tudományos érdeklődést egészen a tizenkilencedik század végéig, beleértve Emil Bretschneider munkáját is, akinek kínairól való fordításai ugyan óriási jelentőségűek, ám még ő sem vállalkozott arra, hogy összegezve tárgyalja a Ming-kori Kína kapcsolatát Közép-Ázsiával. Az első kutató, aki közvetlenül tárgyalja a timurida-kínai diplomáciai kapcsolatokat, Edgar Blochet (1910) volt. Ő arra a következtetésre jutott, hogy a Timurida-uralkodók (beleértve magát Timurt is) tulajdonképpen Kína vazallusának tekintették magukat. Bár Blochet álláspontját később alaposan bírálták, ez irányú munkásságának hosszú időre nem akadt folytatója a nyugati kutatásokban.

E hosszú szünet alatt japán kutatók vették át a „stafétabotot” - anélkül azonban, hogy akár ők maguk, akár a nyugati kutatók tudatában lettek volna e váltásnak. Haneda Toru 1912-ben elsőként kezdett foglalkozni a témával, és kezdeti erőfeszítéseit később más japán kutatók is követték a második világháború előtti időkben. Az 1950-es évektől azonban a japán tudományos érdeklődés a timurida-kínai kapcsolatok iránt jelentősen alábbhagyott. A világháború előtti érdeklődés, majd az azt követő hanyatlás a következő két tényezővel magyarázható. A világháború előtti időkben Japán erőteljes politikai érdeklődése Közép-Ázsia iránt hatással volt az akkori japán tudományos életre, s ez összekötődött azzal a ténnyel, hogy az akkori japán tudományos közösség elsősorban a klasszikus kínai szövegek olvasásában jeleskedett, s nem annyira a közép-ázsiai nyelvek ismeretében. A Timurida-kutatás így természetes módon kapcsolódott össze a Kína-kutatással. Azonban az 1970-es évektől kezdve a japán kutatók egyre inkább elsajátították a kínaitól eltérő nyelvű források olvasását is, ami változást idézett elő a tudományos érdeklődésben: már nem a timurida-kínai kapcsolatok, hanem maga a Timurida Birodalom kapott hangsúlyt. Ennélfogva az első japán kezdeményezések a Timurida-Kína-kutatásban nem találtak követésre a világháború után.

Az 1960-as évek végétől a nyugati tudományos élet újra a téma felé fordult - mégpedig meglepően magas elméleti síkon, mintha az egykori „egyszerű” fordítások szintjét hirtelen több fokkal is átlépte volna. Ugyanakkor ez a hirtelen jött elmélet-építés nem tekinthető a japán kutatások közvetlen folytatásának. Joseph Fletcher tanulmánya (1968) és Morris Rossabi disszertációja (1970) nem más, mint a J. K. Fairbank és mások által fémjelzett „adó-ajándék”-elméletre adott reakciók voltak. Mindkét tudós - bár különböző módon - végeredményben a kínai-barbár kapcsolatokban a kínai konfucianus ideológia szerepére túl nagy hangsúlyt fektető „tradicionális” tudományos értelmezést kérdőjelezte meg. Ralph

Kauz 2005-ös munkája, úgy tűnik, elfogadja Fletcher és Rossabi álláspontjait, és felveti egy politikai egység létrejöttének lehetőségét a két birodalom között – jöllehet, ez a lehetőség soha sem valósult meg. Úgy tűnik, hogy a nyugati tudomány visszavette a „stafétabotot” a japán kutatóktól a világháború utáni időkben - bár ezúttal is anélkül, hogy bármelyik fél ennek tudatában lett volna.

Ami a timurida-kínai kapcsolatok kutatását illeti a kínai szakirodalomban, némi túlzással ugyan, de Japánnal majdnem egy időben jelentkezett az első tudományos érdeklődés, amely ígéretes eredményeket mutatott fel. Shao Xunzheng 1936-os tanulmányában első helyen hívja fel a figyelmet Chambers, Bretschneider, valamint Blochet munkáira, illetve azok hiányosságaira. Emellett Shao és később Chen Shoushi (1947) elsőként mutatnak rá a Ming-kori Kína korai időszakának mongol vonásaira. Ezek az ígéretes kezdeti lépések azonban nem találtak követésre később a kínai kutatók körében. Az 1960-as és 1970-es években Kínában bekövetkezett hosszú szünet a társadalomtudományok kutatása terén jelentősen eltérítette a kínai tudományos életet a nemzetközi kutatási trendektől, ezért nem meglepő, hogy az 1980-as és 1990-es években új erőre kapó kínai Közép-Ázsia-kutatásban gyakorlatilag szinte egyedül csak a már rég halott nagy orosz tudós V. V. Barthold munkássága bizonyult hivatkozási pontnak. Éppen ezért elmélet-építésük színvonala is igen alacsony maradt - annak ellenére is, hogy az 1980-as évek óta a kínai kutatóknak sikerült a legtöbb tanulmányt produkálniuk a timurida-kínai kapcsolatok kutatása terén. Ezalól egyedül Zhang Wende 2001-es disszertációja jelent kivételt, amelyben megkísérelte összefoglalni és tárgyalni a timurida-kínai kapcsolatokat különböző szempontok szerint, ám még az ő esetében is elmondható, hogy munkájának elmélet-építése elmarad a nemzetközi színvonalától. Ugyanakkor a kínai kutatók viszonylag nagyszámú publikációja és ezzel egyidejűleg az 1990-es évektől jelentkező erőteljes kínai politikai érdeklődés a közép-ázsiai országok iránt felvetik azt a kérdést, hogy vajon a mai Kínában nem egy hasonló folyamat játszódik-e le, mint száz évvel korábban Japánban, amikor is a politikai érdeklődés Közép-Ázsia iránt hatással volt a tudományos kutatási érdeklődésre.

Az elmondottak alapján a timurida-kínai kapcsolatok nemzetközi kutatásának alakulását a következő pontokban lehet összegezni:

1. A tizennyolcadik század végétől a tizenkilencedik század végéig perzsa és kínai források nyugati nyelvekre történő fordítása jellemezte a tudományos tevékenységet, majd Edgar Blochet munkájában megjelent az első olyan tanulmány, amely közvetlenül szólítja meg a timurida-kínai kapcsolatokat. Ez után azonban gyakorlatilag több mint fél évszázados szünet következett a nyugati kutatások terén.
2. Ugyanakkor ez idő alatt Blochet munkáját egy „robbanás” követte a második világháború előtti Japánban, miközben Kína is érdeklődést kezdett mutatni a téma iránt, még ha messze nem is olyan intenzíven, mint Japán. Azonban körülbelül az ötvenes évektől kezdve Japánban is, Kínában is elfordultak a timurida-kínai kapcsolatok kutatásától - jöllehet teljesen eltérő okok miatt.

3. Az első japán kezdeményezéseket az 1960-as évektől elméleti szempontból jól megalapozott munkák követték Nyugaton, bár ezek megjelenése nem közvetlenül a japán (és kínai) munkák folytatásaként értékelhető, hanem sokkal inkább az „adó-ajándék”-elméletre (Fairbank stb.) adott reakciókként.
4. Az 1980-as és 1990-es évektől kezdve egy megélenkülő tudományos érdeklődés figyelhető meg Kínában, számos tanulmányt eredményezve a témában, jóllehet az elméleti megközelítések még igen kidolgozatlanok. Eközben a japán tudományos érdeklődés továbbra sem fordult vissza a téma felé.

Mіндеzek alapján azt a következtetést kell levonni, hogy a nemzetközi kutatás a timurida-kínai kapcsolatok terén igen koordinálatlanul alakult. Az elindulások és megtorpanások az egyes régiókon belül sokkal inkább egy belső fejlődés okaira utalnak, semmint egy összehangolt nemzetközi kutatás következményeire.

2. Témák, elméletek és megközelítések

A timurida-kínai kapcsolatok kutatására vonatkozó tanulmányok tematikai szempontból alapvetően két csoportra oszthatóak. Az elsőbe olyan tanulmányok tartoznak, amelyek közvetlenül, míg a másodikba olyanok, amelyek közvetve szólítják meg a két birodalom kapcsolatát. Az utóbbihoz tartoznak azok a munkák, amelyek vagy a kínai követnek, Chen Chengnek Közép-Ázsiára vonatkozó feljegyzéseivel vagy pedig a perzsa Naqqashnak Kínáról szóló útinaplójával foglalkoznak. A nyugati és a japán szakirodalomban egyaránt megtalálhatóak ezek a témakörök, ugyanakkor a kínai szakirodalomból gyakorlatilag hiányoznak a Naqqash útinaplójával foglalkozó tanulmányok.

Ami az eddig megjelent munkák elmélet-építési szintjét illeti, két olyan kutatás jelent meg, amely magas elméleti szintet üt meg: Morris Rossabi 1970-es disszertációja, illetve Ralph Kauz 2005-ös munkája. Mindkét tudós pontosan megfogalmazott kérdésekre pontos válaszokat ad. Fletcher 1968-as tanulmánya jelentőségében nem igazán marad el Rossabi és Kauz kutatása mellett, azonban ő inkább egy bizonyos problémára világít rá, mintsem hogy egy jól meghatározott problémafelvetésre kidolgozott választ adjon. Ami Zhang Wende 2001-es disszertációját illeti, Zhang megkísérli a timurida-kínai kapcsolatokat különböző oldalairól megragadni, miközben dolgozata inkább megmarad különféle témák egyvelegének, jelentős konklúziók nélkül. Mint arra már az előzőekben utaltam, a kínai tanulmányok elmélet-építési szintje jobbára igen alacsony. A japán szakirodalomban Mitsui Takayuki (1937) és Murakami Masatsugu (1937) tanulmányai azok, amelyek megindultak valamilyen szintű elmélet-építés irányába, azonban ezek is messze elmaradnak Rossabi és Kauz későbbi munkáitól. Ami pedig a tizenharmadik század végétől a huszadik század elejéig tartó mintegy száz év tudományos tevékenységét illeti, Blochet munkáját kivéve, gyakorlatilag az elmélet-építés semmilyen formája sem mutatható ki.

A tudományos munkák főként a diplomáciai kapcsolatokra fókuszálnak, s sokkal kevésbé a mindennapi életre a kínai határokon, illetve a kínai fővárosban, ahová szintén számos közép-ázsiai eljutott. Ezek a munkák általában a kulturális, politikai (katonai) és gazdasági aspektusok valamelyikén keresztül szólítják meg a timurida-kínai kapcsolatokat. Ez a három aspektus a Ming-kori Kína külpolitikájának alapvető kérdéseit érinti:

1. a hagyományos kínai konfuciánus felsőbbrendűség a nem konfuciánus „barbár világ”-gal szemben, Kínával – pontosabban a kínai fővárossal – a középpontban, amely felsőbbrendűség – legalábbis elméletileg –nem engedi meg a kínai uralkodónak, hogy egyenlőként kezeljen más uralkodókat;
2. a „barbárok” támadásaitól való kínai félelem, ami éppen ezért nagy figyelmet fordít a védelemre;
3. végül annak kérdése, hogy a kínaiaknak egyáltalán származott-e gazdasági hasznuk a külföldiek „adó-ajándékaiból”, illetve a velük való kereskedelemről a kijelölt piacokon, amely haszon ideológiai szempontból ellentmondana a konfuciánus erkölcsi tanításnak.

E három aspektussal kapcsolatban a tudományos munkákat a megközelítések két alapvető csoportjába lehet sorolni. Az egyikbe tartoznak azok a munkák, amelyek a „tradicionális” tudományos megközelítést alkalmazzák, vagyis erős és meghatározó szerepet tulajdonítanak a konfuciánus ideológiának a kínai külpolitikában, ami kizárja annak lehetőségét, hogy a kínai udvarnak bármiféle gazdasági haszna származhatott volna a „barbárokkal” való érintkezéseiből, de annak lehetőségét is kizárja, hogy a kínai császár egyenlő félként szólítson meg egy idegen uralkodót. Röviden, e „tradicionális” megközelítés nem tartja elképzelhetőnek, hogy a kínai császár a konfuciánus dogmáktól eltérően viselkedjen. Ezzel szemben a tudományos munkák másik csoportja, mint az előbb említett Fletcheré és Rossabié, megkérdőjelezi ezt a hagyományos megközelítést. Ugyanígy a kínai munkák többsége is, amely egész egyszerűen csak elfogadja - nélkülözve minden alaposabb elemzést - azt az elképzelést, hogy a timurida-kínai kapcsolatok gazdasági téren kölcsönös hasznot hoztak a két fél számára, illetve azt, hogy Yongle császár, aki a legaktívabb külpolitikát folytatta az egész Ming-korban, „illően” kezelte a közép-ázsiaiakat. Más szóval a tudományos munkáknak e csoportja megkérdőjelezi a tradicionális tudományos megközelítést, jóllehet a kínai munkák esetében mindez nem egy tudatos kritika következménye.

Ugyanakkor azt is hozzá kell tenni, hogy amíg mindkét megközelítés megtalálható a nyugati szakirodalomban, addig a japán munkákban jobbra a „hagyományos”, míg a kínai munkákban inkább az ezzel ellentétes megközelítéssel találkozhatunk. Azonban sem a japán, sem a kínai szakirodalom esetében nem mutatható ki, hogy az ilyen jellegű orientálódásuk a nyugati szakirodalomhoz történő igazodás eredménye lenne. Ez a helyzet pedig ugyancsak a nemzetközi kutatás koordinálatlan voltára utal.

E két egymásnak ellentmondó megközelítés alapján az a véleményem, hogy a timurida-kínai kapcsolatok kutatásának jelentősége nem korlátozódik pusztán erre az időszakra, de jelentősége kiterjed a közép-ázsiai kapcsolatok egész történelmének kutatására is.

IV. További kutatási irányvonal

Ahogy az már az előzőekben említettem, a timurida-kínai kapcsolatok kutatása több lehetőséget kínál a sinológiának, mint az iranisztikának vagy turkológiának. Ugyanakkor azt is el kell mondani, hogy ennek oka nem abban rejlik, mintha a kapcsolatok nagyobb hatással lettek volna a kínai félre, s kevésbé a közép-ázsiai oldalra. Természetesen a kapcsolatok kölcsönösök voltak, s ezért nagy hatással kellett lenniük mindkét félre. Még azt sem lehet kizárni, hogy a kapcsolatok nagyobb hatással voltak a közép-ázsiai emberek életére - a Selyemúton szállított kínai áruk hatására -, mint a Kína belső területein élő emberekére. Ugyanakkor az a tény, hogy jelentősen több kínai forrással rendelkezünk, mint perzsával, úgy tűnik, mintha megkérdőjelezné az előbbi feltételezést. Véleményem szerint ez az érdekes ellentmondás elsősorban a kapcsolatok két eltérő szintjében keresendő: az egyik a diplomáciai kapcsolatokra, míg a másik az „egyszerű” emberek szintjén a mindennapok világára vonatkozik. Éppen ezért úgy gondolom, hogy a kapcsolatok hatásai erősebbek lehettek a közép-ázsiai oldalon a mindennapok szintjén, míg a hivatalos diplomáciai szinten egy fordított helyzetet találunk, azért, mert a Timurida Birodalomnak nem volt olyan határozott Kína-politikája, mint amilyen külpolitikája a kínaiaknak volt.

Ami a mindennapok világát illeti, számos jelentésben olvashatunk kémkedésekről, csempészésről, lefizetésekről a kínai határvidéken, illetve közép-ázsiai kereskedőkről, akik kínai nőket és gyerekeket csempészték ki az országból, valamint arról az egyébként tiltott tevékenységről, miszerint kínai kereskedők titokban átlépve a határt eljutottak egészen Aksuig. De vannak jelentések a határt vigyázó kínai katonákról is, akik titokban gyakran kereskedtek a mongol törzsekkel, részben azért, mert ellátottságuk egyre gyengült a tizenötödik század második felétől, részben pedig azért, hogy ezzel elhárítsanak egy-egy lehetséges mongol támadást. A határvidék világa nyilvánvalóan teljesen más volt, mint amire a hivatalos diplomáciai kutatásokból következtetni lehetne. Ugyanakkor a tudományos munkák mégis főként a diplomáciai kapcsolatokra fókuszálnak, miközben a mindennapok életének kutatása marginális maradt – a fent említett jelenségek többnyire csak röviden vannak megemlítve. Ez alól egyedül talán Henry Serruys munkáját lehetne kivételként említeni, aki különböző oldalairól próbálta megragadni a mindennapok világát, valamint Felicia Hecker munkáját, aki megkísérelte a kínai követ, Chen Cheng feljegyzéseiből feltárni Chen Cheng személyiségét és a Herátban látottakkal kapcsolatos szubjektív benyomásait. Mindkét kutató munkája egy eddig alig érintett irányvonal felé mutat: a kulturális antropológiai megközelítés felé.

Ez alapján az a véleményem, hogy a jövőbeni kutatásokban a diplomáciai kapcsolatok helyett elsősorban a mindennapi élet tanulmányozására kell hangsúlyt fektetni. Ezzel egyúttal a már Fletcher és Rossabi által megkezdett munkát is folytatni lehetne a „hagyományos” tudományos megközelítés megkérdőjelezésében, jóllehet ezúttal nem a diplomáciai kapcsolatok szintjén, hanem a mindennapok világában. Ecsedy Ildikó, az iszlám előtti időszakkal

foglalkozó könyvében, már 1979-ben felhívja a figyelmet a kapcsolatok ezen szintjére, a mindennapok világára: egyszerű emberek, magányos utazók, kereskedők és menekültek stb. történeteire. Ecsedi szerint e történeteket mesék, illetve a folklór egyéb műfajában fennmaradt forrásokban kell keresni. Véleményem az, hogy Ecsedi Ildikó tanácsát megfogadva a jövőbeni kutatásoknak ebben az irányban kellene tovább haladniuk, hozzátéve, hogy nemcsak a folklór témakörén belül kellene kutatni, hanem a fennmaradt dokumentumok szélesebb körét felhasználva, például a határvidéken való élet viszonyosságait elpanaszoló katonajelentéseket is beleértve. Ezzel rekonstruálni lehetne a mindennapok világát, képet nyerve arról, valójában mit is jelentettek e kapcsolatok a résztvevők számára a mindennapok terén. Mindez egy kulturális antropológiai irányvonal felé mutat, amelynek segítségével, hiszem, hogy a timurida-kínai kapcsolatok kutatása még korántsem ért véget.

V. A disszertációban felhasznált közleményeim

1. „Történelem és irodalom: képzelet és valóság a kínai elbeszélő irodalomban.” In: HAMAR IMRE – SALÁT GERGELY (szerk.), *Kínai nyelv és irodalom: Tanulmányok Csongor Barnabás 80. születésnapjára*. Sinológiai Műhely 4. Budapest, Balassi Kiadó, 2003, 178-191.
2. „Review: Studies on the Inner Asian Languages (Nairiku Ajia Gengo no Kenkyu). Vol. 18. Osaka, The Society of Central Eurasian Studies, 2005.” *Acta Orient. Hung.* Vol. 58(4), 463-465 (2005).
3. „Xiyu fanguozhi és Xiyu xingchengji: két kora tizenötödik századi kínai forrás Közép-Ázsiáról.” *Sinológiai Műhely* (megjelenés alatt).
4. „Japanese and Chinese Research on the Timurid-Ming Chinese Contacts.” In: *Acta Orient. Hung.* (megjelenés alatt).